

**PERTUKARAN AGAMA SALAH SEORANG IBU
BAPA BUKAN ISLAM DI MALAYSIA SERTA
IMPLIKASINYA KEPADA
KEBAJIKAN KANAK-KANAK**

***The Conversion of One Non-Muslim Parent to Islam
and Its Implication Towards the
Welfare of Children***

Mohd Taufik Mohd Tasrip

*Master Candidate, Department of Shariah and Law,
Academy of Islamic Studies,
University of Malaya, 50603 Kuala Lumpur.
ibnu_tasrft@yahoo.com*

Narizan Abdul Rahman

*Lecturer, Department of Shariah and Law,
Academy of Islamic Studies,
University of Malaya, 50603 Kuala Lumpur.
izan@um.edu.my*

ABSTRACT

The welfare of children under the age of eighteen is a major consideration for deciding any family dispute in courts. This article discusses relevant literatures regarding the conversion of one non-Muslim parent to Islam and its implication towards the welfare of underage children for example custody and care aspect, religious determination, maintenance and other aspects. This article refers to several provisions of the relevant legislation such as Article 11 (1) of the Federal Constitution which provides for the freedom of religion and Article 12 (4) which states the religion determination for an underage child by parents or guardian. Section 51 (1) of the Law Reform Act (Marriage and Divorce) 1976 is also referred to examine the marital status of parents where one of them changes his or her religion to Islam while the other spouse remain in the original religion. Library research is the main method employed for data collection. Searching through the literatures shown that the writings relating

to principle of freedom of religion in the global perspective and issues of conversion of either parents are abundant but the issue relating to welfare of children in Malaysia is not widely available. In addition, issue relating to the will and wishes of the teenage children are rarely addressed In the matter of religious affiliation, the teenage children should be given the option to determine their own religion or the choices for their own guardians, in case of custody disputes. This is because even though they have not attained the age of eighteen years, the children in their teens are capable to make their own judgment. This is consistent with the principles of the welfare of children which has been decided by courts in most family related disputes in Malaysia.

Keywords: *change of religion, underage children, conversion to Islam and children's welfare*

PENDAHULUAN

Amnya, Perkara 11 (1) Perlembagaan Persekutuan memperuntukkan hak kebebasan beragama bagi setiap individu di Persekutuan Malaysia. Peruntukan ini meliputi hak untuk menganut dan mengamalkan sesuatu agama tetapi tertakluk kepada 11(4), iaitu sekatan pengembangan agama bukan Islam kepada orang Islam. Rentetan dari peruntukan tersebut, artikel ini akan memfokuskan kepada hak individu untuk menukar agamanya, khususnya pertukaran agama yang melibatkan salah seorang dari ibu bapa bukan Islam kepada Islam, manakala seorang lagi masih kekal dengan agama bukan Islam.

Pertukaran agama sebegini memberi kesan langsung dan berkait rapat dengan kebajikan anak-anak yang masih di bawah umur, antaranya persoalan berkaitan hak penentuan pendidikan agama dan pendidikan anak. Kadangkala, ibu bapa lebih mengutamakan kehendak dan pendapat mereka tanpa mendengar kehendak dan pendapat anak mereka, walaupun keputusan ibu bapa melibatkan anak tersebut secara langsung.

Manakala dalam perkara yang melibatkan jagaan anak, keputusan mahkamah seharusnya mempertimbangkan kehendak dan keinginan anak untuk tinggal bersama individu yang dirasakan selesa dan selamat. Ini juga adalah satu aspek kebajikan kanak-kanak. Begitu juga dengan persoalan nafkah, ibu bapa yang menukar agamanya seharusnya menyempurnakan nafkah anak yang secukupnya demi memastikan penerusan perkembangan anak.

Sebagai perbandingan, keputusan-keputusan mahkamah di negara barat amat menitikberatkan aspek kebajikan kanak-kanak sebagai pertimbangan utama penyelesaian pertikaian antara ibu bapa. Antara faktor yang diambil kira adalah hubungan anak dengan ibu bapa, tuntutan dan hasrat ibu bapa, risiko, pilihan dan apa-apa keadaan lain yang menyumbang kepada kepada kebajikan kanak-kanak.¹ Artikel ini mengupas penulisan-penulisan terdahulu yang berhubung dengan pertukaran agama ibubapa bukan Islam kepada Islam serta perkaitannya dengan kebajikan kanak-kanak.

Penulisan berhubung kebebasan beragama mempunyai ruang lingkup yang luas namun begitu fokus artikel ini adalah meninjau penulisan-penulisan tentang pertukaran agama salah seorang ibu bapa bukan Islam kepada Islam dan kesannya terhadap kebajikan kanak-kanak. Ianya akan menyorot penulisan penulisan yang menyentuh lima perkara iaitu perbincangan pertukaran agama ibubapa dari perspektif global, pertukaran agama oleh ibu bapa bukan Islam kepada Islam, pertukaran agama oleh kanak-kanak yang berumur kurang lapan belas tahun oleh ibu bapa, pertukaran agama kanak-kanak bawah lapan belas tahun secara sendiri dan kesan pertukaran agama terhadap kebajikan kanak-kanak. Artikel ini merujuk kepada perundangan Islam dan Sivil di Malaysia di samping menyorot deklarasi-deklarasi antarabangsa berkenaan pertukaran agama dan kebebasan beragama.

PERTUKARAN AGAMA IBU BAPA: PERSPEKTIF GLOBAL

Sejarah negara Barat menyaksikan peperangan yang dilancarkan terhadap golongan agama akhirnya membawa kepada pembaharuan dan triti keamanan yang memperuntukkan antara lain, kebebasan beragama kepada golongan minoriti. Kongres Vienna 1815 contohnya, telah menyatakan bahawa hak kaum minoriti dalam urusan keagamaan hendaklah dilindungi. Liga Bangsa-bangsa Bersatu (PBB) yang diasaskan oleh negara barat selepas Perang Dunia Pertama bertujuan untuk mewujudkan satu forum bagi membincangkan permasalahan antarabangsa, namun di peringkat awalnya, perjuangan mereka masih tidak jelas (Abdul Monir Yaacob, 1986: 122). Sungguhpun pengisytiharan ini tidak dianggap sebagai suatu perjanjian yang mengikat, ia memberikan tanggungjawab kepada negara-negara yang menganggotai badan dunia itu untuk mematuhi. Pencabulan hak asasi yang keterlaluan boleh menjejaskan keamanan dan keadaan sebegini terletak pada kuasa PBB untuk mengembalikan keamanan (*Ibid*: 124).

¹ Misalnya rujuk *kes J & Anor v. C & Ors* [1970] AC 688.

Pada tahun 1945, isu hak asasi manusia diberi keutamaan untuk mendapatkan “statutory recognition”. Pada 10 Desember 1948, Perhimpunan Agung PBB yang diadakan di Paris meluluskan *Universal Declaration of Human Rights* (UDHR 1948) yang menegakkan hak asasi manusia (Abdul Monir Yaacob: 123 dan A. Rashid Sheikh, 1978: 197-198). Antara hak kebebasan yang dijanjikan adalah *Freedom from fear, Freedom of Expression, Freedom of Association dan Freedom of Conscience*.

Deklarasi Hak Asasi Manusia memperuntukkan setiap orang mempunyai hak untuk berfikir dan kesedaran seseorang untuk beragama. Ini diperuntukkan dalam Artikel 18 UDHR seperti berikut:

*“Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his religion or belief, and freedom, either alone or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief in teaching, practice, worship and observance...”*²

Kebebasan beragama juga ada dinyatakan di dalam Artikel 18 *International Covenant on Civil and Political Rights* (ICCPR) yang membenarkan seseorang itu memilih dan beramal dengan agamanya. Peruntukan di atas menunjukkan bahawa seseorang individu dibenarkan memilih dan menganut agama kepercayaannya sendiri sama ada untuk diri sendiri atau komuniti secara terbuka mahupun tertutup (Shamrahayu A Aziz, 2010: 110). Namun begitu, perkara ini mendapat tentangan daripada kebanyakan negara Islam. Contohnya, wakil dari Arab Saudi yang menentang keras peruntukan kebebasan beragama dengan alasan ianya bercanggah dengan ajaran agama Islam (Mohamed Azam Mohamed Adil, 2003: 26).

Sebaliknya, wakil dari Pakistan menyatakan kebebasan beragama tidak berlawanan dengan agama Islam sebagaimana yang termaktub di dalam *Sahifah Madīnah* (*Ibid*: 26). Pada tahun 1972, Piagam Pertubuhan Negara-negara Islam mengisytiharkan bahawa peruntukan mengenai hak-hak asasi manusia seperti yang terkandung dalam undang-undang antarabangsa adalah selari dengan nilai-nilai Islam.

Bagaimanapun Artikel 29 (2) UDHR ada memperuntukkan sekatan dalam kebebasan beragama seperti berikut:

“In the exercise of his rights and freedoms, everyone shall be subject only to such limitations as are determined by law solely for the purpose of securing due recognition and respect for the

² UDHR diakses <http://www.un.org/en/documents/udhr/index.shtml>.

rights and freedoms of others and of meeting the just requirements of morality, public order and the general welfare in a democratic society.”

Oleh yang demikian, UDHR menyatakan bahawa dalam mengamalkan hak-hak dan kebebasan yang dinyatakan dalam UDHR sendiri, setiap orang tertakluk kepada batasan-batasan seperti yang ditentukan oleh undang-undang semata-mata bagi tujuan menjamin pengiktirafan dan penghormatan yang sepatutnya terhadap hak-hak dan kebebasan yang lain. Pada tahun 1990, Persidangan OIC telah menerima pakai deklarasi Cairo Declaration of Human Rights in Islam, sebagai contoh:

“Men and women have the right to marriage, and no restrictions stemming from race, colour or nationality shall prevent them from exercising this rights.”

Di Malaysia, syarat seperti di atas telah diperuntukkan dalam Perkara 3 (1), Perkara 11 (1) hingga (5) Perlembagaan Persekutuan (Nurhalida Mohamed Kamil, 2010: 6-7). Dalam kes *Lina Joy*,³ Ketua Hakim Negara menegaskan dalam penghakimannya, Perkara 11 (1) Perlembagaan Persekutuan tidak wajar diujahkan sebagai peruntukan yang memberikan hak kebebasan yang tidak terbatas. Mahkamah Persekutuan telah menyatakan bahawa cara seseorang untuk keluar daripada sesuatu agama semestinya mengikut kaedah, undang-undang dan amalan yang ditentukan atau ditetapkan oleh agama itu sendiri (Abdul Monir Yaacob: 127).

Di negara-negara Timur Tengah seperti Mesir, pertukaran agama hanya berlaku dalam kalangan orang bukan Islam sahaja. Di Iran, orang bukan Islam yang telah memeluk Islam hendaklah dilatih dengan ilmu ketenteraan sementara individu lain yang bukan Islam diminta membantu pembangunan ekonomi negara (Nehemia Levtzion, 2007: 10-11). Di empayar Arab, orang bukan Islam adalah bertanggungjawab membayar cukai kepada kerajaan sementara seseorang *muallaf* pula, tidak terkecuali daripada membayar cukai. Hal ini adalah kerana, penukaran agama adalah perkara yang tidak digalakkan oleh pihak berkuasa negara Arab (*Ibid*: 23).

Di negara India, sesuatu perkahwinan yang melibatkan pertukaran agama ibu bapa hendaklah diselesaikan di mahkamah dan bukan terbuang secara sendirinya. Ianya diselesaikan dengan permohonan perceraian sebelum tamat tempoh dua tahun dari pertukaran agama dan pembubaran akan berlaku setelah mahkamah memutuskan isteri berhak mendapat hak nafkah (Nuraisya Chua Abdullah, 2004: 28-29).

³ *Lina Joy* [2007] 4 MLJ 585.

Di Asia Tenggara, perkahwinan berlainan agama atau perkahwinan campuran terutama yang melibatkan pertukaran agama Islam kepada agama lain seperti di Malaysia tidak dibenarkan (Chee, Heng Leng et al., 2009: 10). Manakala Thailand (*Ibid*: 12) dan Filipina memberi beberapa pilihan untuk perkahwinan berlainan agama. Pilihannya adalah seorang pasangan boleh menukar agama yang lain, atau kedua-dua pasangan boleh berkahwin dengan status berbeza agama, atau kedua-dua pasangan boleh menukar kepada agama lain dan salah seorang atau kedua-duanya meninggalkan agamanya. Walau bagaimanapun, pilihan-pilihan tersebut bergantung kepada perundangan dan kepentingan sosial di negara pasangan-pasangan yang terlibat (*Ibid*: 11-12).

Di Indonesia pula, keputusan *Supreme Court* terhadap kes *Vony v. The State*⁴ telah memberi gambaran baru di mana perkahwinan berlainan agama dibenarkan (Lukito, 2009: 46-47) dan ianya tidak bersalahan berdasarkan Artikel 27, Perlembagaan Negara Indonesia 1945.⁵ Ini bermakna, setiap individu berhak untuk berkahwin sekalipun berlainan agama dan budaya. Peruntukan negara Indonesia secara asasnya tidak berhak untuk menghalang perkahwinan tersebut kerana tindakan menghalang perkahwinan antara agama menyalahi hak asasi manusia (*Ibid*: 51). Justeru, istilah pertukaran agama dalam perkahwinan tidak berlaku memandangkan seseorang yang ingin mengesahkan perkahwinan mereka tidak perlu menukar agamanya dan beliau kekal dengan agama asal.

PERTUKARAN AGAMA IBU BAPA BUKAN ISLAM KEPADA ISLAM

Perkara 11 (1) Perlembagaan Persekutuan telah memperuntukkan mana-mana individu yang berumur lapan belas tahun ke atas berhak memilih dan menganut agamanya sendiri di mana-mana Persekutuan dan tertakluk kepada fasal (4) mengembangkannya (Shamrahayu A. Aziz, 2007: 126-127). Pertukaran agama bagi individu yang sudah mencapai umur dewasa⁶ tidak bersalahan dan dibenarkan. Sarjana perundangan seperti Najibah Mohd Zain (2008:

⁴ Kes yang melibatkan dua pasangan yang berlainan agama pada tahun 1986 iaitu Andi Vony Gani Parengi, seorang perempuan Islam dan Andrianus Petrus Hendrik Nelwan, seorang Kristian (Protestant).

⁵ Artikel 27 Perlembagaan 1945 menyatakan: “*All Citizen have equal status before the law and in government and shall abide by the law and the government without any exception.*”

⁶ Seksyen 2, Akta Umur Dewasa 1971 (Akta 21) memperuntukkan bahawa: “*Subject to section 4, the minority of all males and females shall cease and determine within Malaysia at the age of eighteen years and every such male and female attaining that age shall be of the age of majority.*” Akta ini dirujuk sebagai AUD 1971.

24), Waheeda Kamalam Ambigay Abdullah (1999: 30), Abdul Monir Yaacob (2012: 127) dan Mehrun Siraj (2008) menegaskan bahawa pertukaran agama tidak bercanggah dengan Perlembagaan Malaysia tetapi peruntukan ini hanya bersesuaian digunakan untuk orang bukan Islam yang ingin bertukar ke agama Islam dan bukan untuk orang Islam. Malahan di negara Mesir, seorang Islam yang telah memeluk agama Islam, hak kebebasan beragama dan pertukaran agama kepada agama selain Islam tidak dibenarkan lagi.⁷

Hal berkaitan pertukaran agama bukan Islam kepada agama Islam telah diperuntukkan sebagai sebahagian dari hukum syarak di Malaysia.⁸ Enakmen Pentadbiran Agama Islam bagi semua negeri pula telah membuat peruntukan berkenaan kemasukan seseorang ke agama Islam dalam peruntukan “Pemeluk Agama Islam”. Bagi seseorang bukan Islam yang ingin menukar agama kepada agama Islam, dia perlu melalui beberapa proses yang telah ditetapkan mengikut negeri-negeri di Malaysia. Sebagai contoh, Seksyen 68 Enakmen Pentadbiran Undang-undang Islam Sabah (EPKI) 1992 (No. 13)⁹ telah menetapkan syarat umur bagi individu bukan Islam untuk memeluk agama Islam seperti berikut:

“Bagi maksud Bahagian ini, seseorang yang bukan beragama Islam boleh masuk Islam jika ia telah mencapai umur baligh mengikut Hukum Syarak dan, dengan syarat jika seseorang itu belum mencapai umur lapan belas (18) tahun persetujuan hendaklah diperolehi daripada ibu bapa atau penjaganya.”

Tindakan penukaran agama oleh salah seorang ibu bapa memberi implikasi dalam perkahwinan tersebut dan perkahwinan mereka akan terbuang dengan pengesahan mahkamah, sekiranya pasangannya tidak menuruti langkah yang serupa. Seksyen 46 (2), Akta Undang-undang Keluarga Islam (Wilayah Persekutuan) 1984 telah memperuntukkan seperti berikut:

“Jika salah satu pihak kepada sesuatu perkahwinan bukan Islam memeluk agama Islam, maka perbuatan yang demikian tidak boleh dengan sendirinya berkuat kuasa membubarkan perkahwinan itu melainkan dan sehingga disahkan oleh mahkamah.”

⁷ Article 2, Constitution of Arab Republic of Egypt 1971 (amended 1980).

⁸ Rujuk Senarai 2, Jadual Kesembilan, Perlembagaan Persekutuan, bidang kuasa agama Islam bagi negeri-negeri di Malaysia.

⁹ Lihat juga Seksyen 105, Enakmen Pentadbiran Agama Islam Negeri Melaka dan Seksyen 101 dan 102 Enakmen Majlis Ugama Islam dan Adat Melayu, Kelantan 1994 berkaitan peruntukan percubaan murtad.

Keputusan mahkamah dalam menentukan pertukaran agama adalah amat penting, di mana bagi orang bukan Islam, seharusnya Mahkamah Sivil menjadi rujukan utama, sementara, orang Islam perlulah mendapat pengisytiharan daripada Mahkamah Syariah untuk menentukan status agamanya (Farid Sufian Shuaib et al., 2010: 285). Justeru, pertukaran agama ibu bapa hendaklah dilakukan menerusi beberapa proses yang ditetapkan dalam enakmen-enakmen negeri di mana pasangan itu berkahwin. Pengesahan sama ada perkahwinan itu masih kekal atau terpisah, hanya Mahkamah Syariah yang boleh menentukannya (Zaleha Kamaruddin, 2005: 192).

Mohamed Azam Mohamed Adil (2003: 23-30) dan Bernard Lewis (1993: 73) menyatakan bahawa dari segi hukum syara' pertukaran agama dinyatakan dibawah jenayah murtad dan seseorang yang telah menukar agama ke agama Islam, tidak boleh kembali ke agama yang lama. Rashid al-Ghannūshi (1993: 57) berpendapat agama Islam menetapkan hukum seperti di atas bagi menjaga integriti agama dan kemaslahatan umum berbanding kemaslahatan individu.

Dalam kes *Re An Application for Declaration of Dissolution of Marriage due to Conversion to Islam; The Applicant Siti Aisyah Janthip Aisam*¹⁰ pertukaran agama seseorang itu kepada agama Islam seharusnya dilakukan dengan rela hati dan tiada sebarang elemen paksaan. Sebagai contoh, seandainya bapa menukar agama kepada Islam, isteri diberikan satu tempoh samada mengikut atau tidak langkah suami kepada Islam. Elemen paksaan amat ditegah oleh agama Islam sebagaimana firman Allah SWT dalam Surah al-Baqarah ayat 256 yang bermaksud “tiada paksaan dalam beragama.”

Menyentuh kepada tempoh yang diberikan kepada pasangan yang kekal kepada agama bukan Islam, Muhammad Altaf (1995: 77), Shamrahayu A. Aziz (2007: 5) menegaskan bahawa Seksyen 51 (1) Akta Memperbaharui Undang-undang (Perkahwinan dan Perceraian) (AMU) 1976 memperuntukkan bahawa apabila salah seorang pasangan bukan Islam menukar agamanya kepada agama Islam, pasangannya yang tidak menukar agama dibenarkan membuat petisyen ke mahkamah untuk permohonan perceraian. Permohonan petisyen perceraian hendaklah dalam tempoh tiga bulan. Hal ini telah ditegaskan oleh mahkamah dalam kes *Subashini*¹¹ di mana Hakim Nik Hashim telah menyatakan bahawa:

“The proviso to s 51(1) of the 1976 Act clearly reflected the imperative requirement which must be complied with before

¹⁰ *Re An Application for Declaration of Dissolution of Marriage due to Conversion to Islam; The Applicant Siti Aisyah Janthip Aisam* [2006] 2 SHLR 144.

¹¹ *Subashini A/P Rajasingam V Saravanan A/L Thangathoray and Other Appeals*, [2008] 2 MLJ 147.

*a petition for divorce could be made. By its terms, the proviso imposed a caveat on the wife not to file the petition for divorce until a lapse of three months from the date of the husband's conversion to Islam. It was the duty of the court to give effect to the words used by the legislature.”*¹²

Seorang sarjana lain, Zaleha Kamaruddin (2011: 12) dalam komentarnya kepada kes *Pedley*,¹³ Hakim Wan Adnan menegaskan bahawa sesuatu perkahwinan tidak akan terubuh secara automatik dengan pertukaran agama Islam salah seorang pasangan. Pandangan Zaleha dan Hakim Wan Adnan seiring dengan Muhammad Altaf Hussain Ahangar (1995: 77-78) yang berpendapat bahawa pembubaran perkahwinan hanya berlaku setelah mahkamah memutuskan sedemikian.

PERTUKARAN AGAMA KANAK-KANAK YANG BERUMUR KURANG LAPAN BELAS TAHUN OLEH IBU BAPA

Peruntukan Perkara 12 (4) Perlembagaan Persekutuan memperuntukkan bahawa seperti berikut:

“Bagi maksud Fasal (3), agama bagi seseorang yang berumur kurang daripada lapan belas tahun hendaklah ditetapkan oleh ibu-bapa atau penjaganya”

Shamrahayu A. Aziz (2007: 126) menegaskan bahawa peruntukan ini menyentuh perkara berkaitan pendidikan kanak-kanak yang ditetapkan oleh ibu bapa dan anak hendaklah mengikutinya (*Ibid*). Ini bermaksud tiada kanak-kanak secara automatiknya boleh menerima arahan dari mana-mana agama untuk menukar agamanya kecuali setelah mendapat keizinan daripada ibu bapanya. Ini dibuktikan oleh satu kes rayuan Mahkamah Agong, kes *Teoh Eng Huat v. Kadhi, Pasir Mas & Anor*¹⁴ di mana Ketua Hakim, Abdul Hamid menegaskan bahawa seperti berikut;

“In all the circumstances, we are of the view that in the wider interests of the nation, no infant shall have the automatic right to receive instruction relating to any other religion than his own without the permission of the parent or guardian.”

¹² *Ibid*, 155.

¹³ *Pedley v. Majlis Agama Islam Pulau Pinang & Anor* [1990] 2 MLJ 307.

¹⁴ *Teoh Eng Huat v. Kadhi, Pasir Mas & Anor* [1990] 2 MLJ 300.

Farah Nini Dusuki (1993) pula berpendapat kanak-kanak di bawah umur tidak mempunyai hak untuk menentukan agamanya sendiri. Sekiranya seorang kanak-kanak di bawah umur ingin menukar agamanya, seharusnya kebenaran atau keizinan oleh ibu bapa atau penjaganya diperolehi sebagai mana yang telah disyaratkan mengikut peruntukan-peruntukan yang termaktub di dalam atau luar negara.

Berhubung dengan tafsiran siapakah yang dimaksudkan dengan ibu bapa dalam peruntukan Perlembagaan tersebut, Narizan Abdul Rahman (2008: 591) dan Zaini Nasohah et al. (2010: 433-452) menyatakan pandangan mereka bahawa Perkara 12 (4) ini sebenarnya mempunyai dua kategori penafsiran mahkamah tentang maksud perkataan “ibubapa”. Pertama, mahkamah memutuskan perkataan ibu bapa membawa maksud kedua-dua ibu dan bapa. Sebagai contoh, Hakim Ian Chin menegaskan dalam kes *Chang Ah Mee v. Jabatan Hal Ehwal Agama Islam, Majlis Ugama Islam Sabah & Ors*¹⁵ bahawa:

“The term parent in Art 12 (4) means both the father and mother. To construe otherwise would mean depriving, for example, a mother of her rights as a parent to choose the religion of the infant under Art 12 (4), if the father alone decides on the religion to be followed by the infant. To allow just the father or the mother to choose the religion would invariably mean depriving the other of the constitutional right under Art 12 (4) as Art 12 (4) confers the right on both the father and the mother (when they are both living).”

Penafsiran kedua, perkataan ibu bapa dibaca dan difahami secara berasingan, yang bermakna penukaran agama anak memadai dengan salah seorang daripada ibu bapa. Ini telah dibuktikan dalam keputusan kes *Genga Devi Chelliah v. Santangam Damodaram*¹⁶ bahawa keizinan salah seorang daripada ibu bapa adalah mencukupi dalam penentuan agama anak. Kenyataan ini dipersetujui oleh Zulkifli Noordin (2009: 1) yang berpendapat, penafsiran Perkara 12 (4) Perlembagaan Persekutuan membawa maksud ibu atau bapa boleh membuat penukaran agama anaknya. Beliau tidak bersetuju dengan keputusan kes *Indira Ghandi*¹⁷ yang mana hakim telah memutuskan pertukaran agama yang dilakukan oleh bapa secara sendirian adalah tidak sah.

¹⁵ *Chang Ah Mee v. Jabatan Hal Ehwal Agama Islam, Majlis Ugama Islam Sabah & Ors* [2003] 5 MLJ 106.

¹⁶ *Genga Devi Chelliah v. Santangam Damodaram* [2001] 2 CLJ 359.

¹⁷ *Indira Ghandi* [2013] 5 MLJ 552.

PERTUKARAN AGAMA OLEH KANAK-KANAK BAWAH UMUR LAPAN BELAS TAHUN SECARA SENDIRI

Terdapat juga pendapat mahkamah yang menegaskan bahawa kanak-kanak ini mempunyai kapasiti dalam tindakannya untuk menukar agama secara sendiri. Sarjana-sarjana perundangan, Shamrahayu A. Aziz (2007: 4) dan Prof. Tan Sri Ahmad Mohamed Ibrahim (Abdul Monir Yaacob, Sarina Othman, 2000: 41-42) berpendapat, bahawa setiap kanak-kanak adalah berhak memilih agamanya sekalipun berumur bawah lapan belas tahun.¹⁸ Dalam kes *Susie Teoh*¹⁹ dan *Re Maria Hertogh*²⁰ di peringkat mahkamah bicara, tindakan kedua-dua kanak-kanak itu dikira sebagai waras dalam membuat keputusan sungguhpun mereka belum mencapai umur lapan belas tahun. Ini bermakna, mahkamah sewajarnya mempertimbangkan unsur kehendak dan kemahuan kanak-kanak dan tidak mengikut peruntukan semata-mata dalam membuat sesuatu keputusan.²¹

Ini telah ditegaskan oleh satu penulisan di barat yang menyatakan bahawa, sekarang ini kebanyakan kanak-kanak bawah lapan belas tahun telah didedahkan oleh ibu bapa dalam pengurusan diri seperti menguruskan perbelanjaan harian dan yuran pengajian sekolah. Atas alasan kesibukan ibu bapa menjadikan senario ini sinonim dengan tugas harian anak. Tinjauan di negara Amerika Syarikat, pendedahan berkenaan pertukaran agama amat hebat. Ramai remaja yang menukar agamanya tanpa pengetahuan ibu bapa mereka. Keadaan ini dipengaruhi kawan-kawan malah mereka berkehendak untuk memilih agama lain sebagai jalan hidup (Melinda Lundquist Denton, Lisa D. Pearce et al., 2008: 3).

PERTUKARAN AGAMA IBU BAPA DAN KEBAJIKAN KANAK-KANAK

Berhubung dengan aspek kebajikan kanak-kanak, sarjana antarabangsa, Nora S. Gustavsson dan Elizabeth A. Segal (1994: 4) telah membincangkan hak ibu bapa atau penjaga dan keperluan untuk tidak mengabaikan hak kebajikan

¹⁸ Akta Kanak-Kanak (2001) memperuntukkan makna kanak-kanak adalah seseorang yang di bawah umur majoriti iaitu yang belum mencapai 18 tahun. Peruntukan ini selaras dengan AUD 1971.

¹⁹ *Susie Teoh* [1986] 2 MLJ 228.

²⁰ *Re Maria Hertogh* [1951] 1 MLJ 12.

²¹ Lihat contohnya section 2 of the Guardianship of Infants Ordinance of Sarawak.

kanak-kanak. Beliau menegaskan bahawa di Barat, kebajikan kanak-kanak adalah perkara utama yang diberi penekanan kepada keputusan kes, terutama berkaitan hak jagaan dan hal-hal lain dalam undang-undang keluarga.

Penulisan ini memberi beberapa jalan penyelesaian kepada sesuatu pertikaian yang melibatkan ibu bapa atau penjaga dan anak. Antaranya, apabila pertikaian yang melibatkan kanak-kanak bawah umur lapan belas tahun, peranan ketua keluarga amat penting dan seharusnya perkembangan anak dan masa depan mereka didahulukan. Di samping itu, ibu bapa atau penjaga sewajarnya menyediakan tempat khas lagi kondusif untuk sesi pertemuan antara mereka. Tujuannya adalah untuk mengimbangi perasaan anak-anak tersebut agar mereka merasakan mereka dilindungi.

Satu elemen penting kebajikan anak adalah penentuan agama anak. Seorang sarjana Barat berpandangan bahawa ibu bapa merupakan individu yang berautoriti untuk menentukan agama anak (Anat Scolnicov, 2007: 2). Kenyataan ini selaras dengan keputusan Mahkamah Malaysia dalam kes *Susie Teoh*²² yang mana diputuskan bahawa kanak-kanak tiada hak dalam penentuan agamanya sendiri. Dr. Chandra Muzaffar juga sependapat dalam soal ini yang mana agama anak adalah mengikut agama parent sama ada ibu atau bapa yang memeluk Islam. Beliau menegaskan bahawa “The religion of the child “would depend on which parent is the guardian or has custody of the child.” In both Islamic law and civil law, the emphasis is, “the interest or welfare of the child is paramount in determining the custodial rights over a child.”

Ini ditegaskan lagi oleh Mehrun Siraj (2010: 1-9) yang berpandangan bahawa, tiada seseorang Islam boleh menukar agama kerana agama Islam merupakan agama yang suci dan mutlak yang dibawa oleh Rasulullah SAW dari Allah SWT dan melanggarnya adalah satu dosa besar.

Selain itu, kajian ilmiah oleh Zulkifli Muda, membincangkan pandangan-pandangan antara mazhab-mazhab dalam sarjana kontemporari berkaitan dengan pertukaran agama ibu bapa dan kesannya terhadap agama kanak-kanak. Antara kesannya, kanak-kanak bawah umur lapan belas tahun akan mengikut agama bapa kerana anak merupakan waris kepada bapa.

Manakala Zaini Nasohah (2010: 433-452), pula berpandangan isu penentuan status agama kanak-kanak di Malaysia sebenarnya masih dapat diselesaikan menerusi saluran perundangan sekiranya perundangan itu sendiri jelas, pelaksanaannya jelas dan peruntukan perundangan dipatuhi tanpa dikuasai emosi keagamaan termasuklah kepada keputusan-keputusan mahkamah tertinggi.

²² *Susie Teoh* [1990] 2 MLJ 300.

Ini dipersetujui oleh Noor Aziah Mohd Awal (2004: 4), yang berpendapat bahawa, tiada hak spesifik ke atas seseorang kanak-kanak terutama dalam beragama. Dalam aspek hak jagaan anak, Zainul Rijal dan Nur Hidayah (2009: 4), menyatakan perceraian ibu bapa yang bertukar agama memberi impak yang besar kepada kanak-kanak dan kebajikan mereka. Antaranya, hak jagaan ke atas seorang anak apabila pihak-pihak yang terlibat hanya memperjuangkan hak mereka tanpa mengambil kira perasaan dan hasrat anak tersebut.

Sharifah Nooraida Wan Hassan (2009) pula berpendapat kanak-kanak memerlukan orang lain untuk menguruskan harta dan lain-lain yang berkaitan. Beliau membuat kesimpulan, individu yang layak atas jagaan anak yang kecil adalah ibu. Beliau berpendapat, ibu dikurniakan sifat lemah-lembut, penyabar dan mempunyai jiwa pendidik yang baik berbanding bapa. Kenyataan ini disokong oleh Zanariah Noor (2004: 43-68) yang menjelaskan sifat seorang ibu yang dikenali dengan lemah-lembut.

Dari sudut kebajikan nafkah anak pula, Noor Aziah Mohd Awal (2004: 6-35) berpandangan bahawa Seksyen 51, Akta Pembaharuan Perkahwinan dan Perceraian yang memperuntukkan bahawa sesuatu perkahwinan sivil tidak akan terputus melainkan dengan perintah mahkamah dan hanya pasangan yang kekal dengan agama asal sahaja berhak mempetisyenkan perceraian di mahkamah, memberi maksud hak-hak individu yang menukar agama itu dianggap tidak ada dan beliau dikehendaki menjalankan kewajipan perkahwinan seperti biasa. Sebagai contoh kes *Shamala*,²³ suami (defenden) bertanggungjawab untuk menanggung isteri dan anak-anak seperti yang berjalan dalam perkahwinan kecuali perkahwinan sivil tersebut telah dibubarkan.

KESIMPULAN

Penulisan penulisan berhubung deklarasi-deklarasi dunia telah memberi gambaran kepada mana-mana negara yang menjadi ahli untuk dijadikan garis panduan atau asas dalam proses penggubalan undang-undang bagi sesebuah negara. Sungguhpun deklarasi-deklarasi dunia tidak mengikat, namun sesuatu perundangan yang digubal perlulah selaras dengan hak asasi manusia sebagai mana yang terkandung dalam UDHR, CDHR, ICCPR dan yang lain serta mengikut kesesuaian politik dan sosial sesuatu negara itu.

Sehubungan itu di Malaysia, terdapat beberapa peruntukan asas yang berkaitan dan menyokong deklarasi deklarasi ini. Pertamanya, merujuk kepada Perkara 11 (1) Perlembagaan Persekutuan Malaysia yang memperuntukkan

²³ *Shamala a/p Sathiyaseelan v. Dr Jeyaganesh a/l C Mogarajah (also known as Muhammad Ridzwan bin Mogarajah) & Anor* [2004] 2 MLJ 241.

setiap individu berhak menukar agamanya tanpa sebarang paksaan. Manamana individu mempunyai hak untuk memilih, menganut dan mengamalkan agamanya dengan bebas, aman dan harmoni tanpa sebarang prejudis. Namun hak ini terbatas kepada individu yang telah mencapai umur dewasa iaitu lapan belas tahun. Perkara yang kedua adalah peruntukan Perkara 12 (4) Perlembagaan Persekutuan yang memperuntukkan bahawa pendidikan dan agama bagi kanak-kanak bawah umur lapan belas tahun semestinya diputuskan oleh ibu bapa atau penjaga.

Berdasarkan penulisan-penulisan di atas, pertukaran agama salah seorang ibu bapa kepada Islam merupakan tindakan yang sah dan tidak bertentangan dengan undang-undang. Bagi pertukaran agama kanak-kanak bawah umur lapan belas tahun pula, keizinan ibu bapa perlu diperolehi. Namun begitu, terdapat kes yang diputuskan yang memberi peluang kepada kanak-kanak yang berumur enam belas tahun ke atas tetapi bawah lapan belas tahun untuk menukar agama secara sendiri. Persoalan kebajikan kanak-kanak ada dibincangkan dalam beberapa penulisan namun ianya masih terhad. Jarang terdapat penulisan yang menumpukan kepada kebajikan kanak-kanak dari aspek pertimbangan kemahuan atau kehendak kanak-kanak tersebut.

Walau bagaimanapun, kanak-kanak bawah umur lapan belas tahun perlu dipimpin dan diberi garis panduan oleh ibubapa dalam kehidupan mereka seharian. Ibu bapa hendaklah menguruskan keluarga dengan bijak sebagai contoh urusan nafkah harian atau penjagaan anak meskipun ibu bapa sudah berpisah. Sementara mahkamah perlu memainkan peranan sebagai satu badan pengadilan di mana mengutamakan kebajikan kanak-kanak dan pada masa yang sama tidak menafikan hak ibubapa dalam sesuatu keputusan.

RUJUKAN

- Abdul Monir Yaacob (2000). Sarina Othman, *Tinjauan Kepada Perundangan Islam*. Kuala Lumpur: Institut Kefahaman Islam Malaysia.
- Abdul Monir Yaacob (2012). *Islam dan Kebebasan Beragama Menurut Perlembagaan Persekutuan*. Kuala Lumpur: Techknowlogic Trading Sdn. Bhd.
- Abdullah, Nuraisya Chua (2004). *Conversion to Islam Effect On Status of Marriages and Ancillary Reliefs*. Selangor: International Law Book Services, 2004.
- Ahangar, Muhammad Altaf Hussain (1995). "Effects of Change of Religion on Marriage and Maintenance Obligation: Judicial Responses in Malaysia", 3 *CLJ* 77.

- Chandra Muzaffar (2013). "Conversion of the Child: The Quest for A Just Solution." *Yayasan I Malaysia*.
- Chee, Heng Leng et al. (2009). "Muslim-Non-Muslim Marriage, Rights, and the States in Southeast Asia," dalam *Muslim-Non-Muslim Marriage Political and Cultural Contestations in Southeast Asia*. Singapura: Institute of Southeast Asian Studies.
- Denton, Melinda Lundquist, Lisa D. Pearce et al. (2008). *Religion and Spirituality On the Path Through Adolescence*. Chapel Hill: National Study of Youth and Religion, The University of Carolina.
- Farah Nini Dusuki (1993). "The Law Relating to Conversion to Islam: A Comparative Study With Special Reference to the Position in Malaysia." Tesis Sarjana, Petaling Jaya: International Islamic University of Malaysia.
- Al-Ghannushi, Rashid (1993). *Huqūq al-Muwātangah: Huqūq Ghayr al-Muslim fī al-Mujtama' al-Islamī*. Hendon: Institute of Islamic Thought (IIIT).
- Lukito, Ratna (2009). *Trapped between Legal Unification and Pluralisme the Indonesian Supreme Court's Decision on Interfaith Marriage, Muslim-Non-Muslim Marriage Political and Cultural Contestations in Southeast Asia*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Mehrun Siraj (2008). "Islam and Human Rights." *Malaysia Journal on Human Rights (SUHAKAM)*, vol. 2 (3).
- Mehrun Siraj (2010). *Human Right and Freedom of Religion*. Kuala Lumpur: Institut Kefahaman Islam Malaysia.
- Mohamed Azam Mohamed Adil (2003). "Hak Tukar Agama dalam Perlembagaan Malaysia: Konflik Antara Kebebasan Beragama dan Hukum Islam." *Jurnal Syariah*, vol. 11 (1), 23-30.
- Najibah Mohd Zain (2008). "The Rights of Conversion and Its Effect in Relation to Human Rights." *Suruhanjaya Hak Asasi Manusia*, vol. 4, 24.
- Narizan Abdul Rahman (2008). "Conversion of Minor to Islam in Malaysia: Whither Consent of Parents?" *Jurnal Syariah*, vol. 16, 585-602.
- Nehemia Levtzion (2007). "Toward A Comparative Study of Islamization," dalam *Islam in Africa and the Middle East Studies on Conversion and Renewal*. Great Britain: Ashgate Variorum.
- Noor Aziah Mohd Awal (2004). "Pertukaran Agama; Hak Jagaan Anak- Isu dan Masalah." *Malayan Law Journal*, vol. 3, 303.
- Nora S. Gustavsson and Elizabeth A. Segal (1994). *Critical Issues in Child Welfare*. California: SAGE Publications, Thousand Oak.

- Nurhalida Mohamed Kamil (2010). "The Universal Declaration of Human Rights and Renunciation of Faith." *Proceeding, International Conference in Religion, Law, and Governance*. Kuala Lumpur: International Institute of Advanced Islamic Studies, Kuala Lumpur.
- Scolnicov, Anat. (2007). "The Child's Right to Religious Freedom and Formation of Identity." *International Journal of Children's Rights*, vol. 15, 1-17.
- Shamrahayu A. Aziz, "Muslims' Right to Freedom of Religion in Malaysia: Piercing Through the Confusion and Contradictions," *Malayan Law Journal*, vol. 7, 126.
- Sharifah Nooraida Wan Hassan (2009). "Hak-Hak Wanita Mualaf dalam Jagaan Anak (*Hadhānah*) Menurut Ordinan Undang-Undang Keluarga Islam (Sarawak) 2001." Dissertasi Sarjana, Pengajian Islam Universiti Malaya, Kuala Lumpur.
- Waheeda Kamalam Ambigay Abdullah (1999). "Conversion and Apostasy in the Context of Freedom of Religion." Tesis Sarjana, Undang-undang Perbandingan, Kuliyyah Undang-undang Ahmad Ibrahim International Islamic University of Malaysia.
- Zaini Nasohah et al. (2010). "Status Agama Anak Bagi Ibubapa Yang Memeluk Agama Islam di Malaysia." *Jurnal Syariah*, vol. 18 (2), 433.
- Zainul Rijal Abu Bakar et al. (2009). "Kedudukan Kebajikan dan Hak Anak Bukan Islam Apabila Ibu Atau Bapa Memeluk Islam: Pendekatan Perundangan Syariah dan Perlembagaan Persekutuan," *Shariah Law Report*, vol. 3, 4.
- Zaleha Kamaruddin (2001). *Change of Religion: The Effects of Conversion on Marriage, Maintenance and Children*, ed. ke-1. Kuala Lumpur: IIUM Press.
- Zanariah Noor (2004). "Agama dan Akhlak: Satu Analisa Kelayakan Pengasuh dalam Kes Hadanah." *Jurnal Syariah*, 43-68.
- Zulkifli Muda (2000). "Pertukaran Agama dan Mazhab: Implikasinya Terhadap Undang-Undang Diri di Malaysia." Tesis Sarjana, Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi.